

ЦВИНТАР НА ПАПАРІВЦІ – ОДИН З ПЕРШИХ ЗАМІСЬКИХ ЦВИНТАРІВ ЛЬВОВА (XVII – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)

Харчук Х.Р.

Львівський національний аграрний університет

Досліджено основні причини виникнення, розвитку та занепаду найдавнішого замиського цвинтаря Львова на Папарівці (або ж за другою назвою Жовківського). Перші замиські цвинтарі, в тому числі і Папарівка, були створені завдяки прогресивним декретам австрійського імператора Йосифа II, спрямованим на поліпшення санітарного стану у місті. Досліджено також поховання на цьому цвинтарі, зокрема виявлено відомі історичні особи, які були там поховані.

Ключові слова: замиські цвинтарі, поховання, імператорський декрет, надмогильний пам'ятник, історико-меморіальна пам'ять.

Постановка наукової проблеми та її значення. Морові пошесті та антисанітарія були основними причинами появи замиських цвинтарів Львова в другій половині XVII ст. Тоді на околицях Львова виникли цвинтар на Папарівці (або Жовківський), Стрийський та Личаківський цвинтарі. Приблизно через сторіччя згідно з прогресивними декретами австрійського імператора Йосифа II були ліквідовані прихрामові цвинтарі та поховання в середмісті, які значною мірою впливали на погіршення санітарного стану. Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. через значне розширення міста та створення нових ділянок замиські цвинтарі опинилися вже на міській території. Тоді ж були прийняті австрійським урядом нові прогресивні декрети та постанови стосовно поховального обряду та захоронень. З плином часу, у другій половині XIX ст., замиські цвинтарі були ліквідовані з тої чи іншої причини, до наших днів з них залишився лише Личаківський, який є перлиною сепулькрального мистецтва не лише Львова, але й відноситься до найдавніших та найвідоміших некрополів Європи та світу. Найдавніший замиський цвинтар Львова Папарівка (перша назва походить від власників ґрунту – багатих грецьких купців Папар) або Жовківський (друга назва походить від Жовківського передмістя, на якому містився цей цвинтар) був офіційно закритий для поховань у 1856 р., а в 1868 р. львівський магістрат віддав його північну частину під будівництво нової залізничної станції на Підзамчі [4, с. 145; 15, с. 147].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тематикою перших замиських цвинтарів у Львові наприкінці XIX – на початку XX ст., зокрема коротким історичним згадкам та загальному опису їхнього стану у 1920–1930 рр., цікавилися такі відомі львівські дослідники як, Юзеф Біалиня Холодецький, Іван Крип'якевич, Марія Бачинська, Александер Мединський. До найцінніших джерел про львівські цвинтарі відноситься праця Владислава Цесельського [10]. Цвинтар на Папарівці, його походження, історико-культурні пам'ятники досліджували Богдан Януш, Мечислав Опалек, Станіслав Зареніч, Францішек Яворський. Зокрема цікаві згадки про перші замиські цвинтарі, з детальним описом їхнього тогочасного стану збереглися у львівській пресі 1920–1930-х рр [15, с. 145–153; 20, с. 2–3]. Аналіз останніх сучасних досліджень та публікацій показує, що дана тема у наш час практично не піднімалася, а деякі сучасні дослідники до яких можна віднести Олександра Шишку [8], Романа Фіголя [5] Андрія Квятковського [3] згадували про неї лише дотично, у певному контексті, а тому вона досі залишається актуальною та потребує подальшого комплексного дослідження.

Метою статті є виявлення основних причин виникнення та занепаду одного з перших замиських цвинтарів – Жовківського, який у процесі тери-

торіального розвитку міста опинився на міській території та отримав відповідно новий статус, розширення території та нові вказівки прийняті прогресивним австрійським урядом стосовно поховального обряду та захоронень.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Основною причиною появи перших замиських цвинтарів, як вже згадувалося, були морові пошесті, яких, як твердить статистика, у Львові було чимало. Впродовж перших п'яти століть існування міста було зафіксовано 51 епідемію [9, с. 72]. Санітарний стан міста тоді був вкрай незадовільним, зокрема необхідно було поліпшити ситуацію, яка склалася стосовно розміщення кладовищ. Слід зазначити, що у давньому Львові, як і в більшості міст Європи, до кінця XVIII ст. не було цвинтарів у сучасному розумінні цього слова, тобто не існувало спеціально відведених ділянок землі для поховань, розташованих окремо від житлової забудови. Територію кожного міського храму оточував мур і саме на ній містився цвинтар. Померлих ховали за християнським звичаєм біля храмів, кожен з яких мав свій власний посвячений цвинтар. Знатних городян ховали в крипах або в підземеллях храму. Доволі часто заможні городяни будували для себе родинні похоронні каплиці, які здебільшого також містилися біля святинь. На прихрामових цвинтарях могили багатих городян містилися ближче до святині, а бідних – далше, причому останні часто спочивали у спільних могилах. За містом ховали лише у надзвичайних випадках: під час мору, війни, у випадку самовбивства тощо.

Жовківський цвинтар, як і Стрийський цвинтар, виник у середині XVII ст. за межами міста Львова, під час пошесті за часів панування польського короля Яна Казимира (1648–1668). «Чорна смерть» косила людей покотом, в середмісті Львова забракло місця на поховань тіл [20, с. 2]. Тоді заможна грецько-італійська родина Папарів виділила зі свого маєтку частину ґрунту і подарувала місту під цвинтар. Тут почали ховати померлих від чуми, а також самогубців та дуелянтів, яких згідно з середньовічними переконаннями не могли ховати в освячену землю біля храму [11, с. 10]. Заможне львівське містянство неприхильно ставилося до прибульців з інших країн. Львівський патріархат створював значні перешкоди іноземцям в отриманні міського права. Щоб отримати це право, необхідно було скласти великі кошти на користь міста. Через це грек Емануель Арфані подарував Львову дві великі гаківниці, Томазо де Альбертіс збудував монументальну муровану криницю «Мелюзину» на східному боці площі Ринок, а Папарі подарували ґрунт під цвинтар [20, с.2].

Львівська містянська родина Папарів походила з грецького міста Яніна, пізніше деякий час жила в Молдавії. Згодом, в 1658 р., вони опинилися в

Речі Посполитій. Основоположник роду львівських Папар – Юрій (Георгій) Папара гербу Папарона був купцем, дипломатом, членом Львівського Ставропігійського братства. Як один з ктиторів Успенської церкви близько 1700 р., він був похований в її крипті. У Львівському історичному музеї зберігається натрунний портрет Ю. Папари, виконаний невідомим художником початку XVIII ст. [7, с. 6].

Слід зазначити, що Папарівка – один з перших замських морових цвинтарів України, який після прогресивних декретів австрійського імператора Йосифа II став одним з перших замських цвинтарів, на якому почали захоронювати людей за загальноприйнятими європейськими традиціями. Потрібно було багато часу для того, щоб переламати упередження громадськості стосовно давніх замських цвинтарів, які спочатку приймали лише померлих від інфекційних хворіб, а також осіб, які не могли бути поховані за християнськими звичаями. Містяни привикли до думки, що будуть поховані на освяченій землі біля храму, а тому вважали, що захоронення на замських цвинтарях, є профанацією для маєстату смерті. Потрібно зазначити, що у Європі почали ховати за прикладом Франції на замських цвинтарях починаючи від кінця XVIII ст [19, s. 8]. 4 червня 1776 р. французький король Людовік XVI видав едикт, згідно з яким заборонив хоронити людей біля храмів у середмістях з огляду на антисанітарний стан та велів закладати замські цвинтарі для поховань [11, s. 7; 19, s. 8]. Однак перший цвинтар за містом для загальних поховань у Франції появився лише 1781 р. після того, як люди усвідомили цю загрозу, а також позбулися упереджень стосовно замських цвинтарів. Для того, щоб переламати упередження громадськості стосовно давніх замських цвинтарів як місця не посвяченого та не гідного для християнського захоронення, їхні території почали обмуровувати кам'яними мурами, а також почали будувати на них цвинтарні каплиці та храми. У кінці XVIII ст. появились перші проекти замських некрополів, у тому числі й відомого французького архітектора Етьєна Луї Буллі. Запроектовані ним перші міста та парки для померлих, у центральній частині яких мали стояти помпезні піраміди з катакомбами для князів та аристократів, біля них містилися поховання шляхти, а на околицях – могили для бідних, через свій утопічний характер так і не були реалізовані.

Цвинтар на Папарівці знаходився з північної сторони підніжжя гори Високого замку між сучасними вул. Замковою¹ та вул. Папарівка. Від інших замських цвинтарів Папарівка відрізнялася своїм оточенням. По сусідству з Жовківським цвинтарем, у затишному буковому гаю стояли раніше василіанський монастир і церква Івана Богослова, які заснував у 1640 р. львівський містянин Симеон Содома записавши їм земельну ділянку свого фільварку, який раніше стояв на цьому місці [4, с. 144]. Церква і монастир містилися при сучасній вулиці Замкової, біля залізничної станції Підзамче, де дотепер збереглися залишки давнього замського цвинтаря, званого Папарівкою. Перша дерев'яна церква і монастир, які заклали тут василіани, постраждали під час облоги Львова 1648 р. Наступного року церкву відновив отець Паїсій, монах цього монастиря. Згодом, у 1679 р., василіанське братство розібрало знищену дерев'яну і поставило нову церкву з тесаного каменю [4, с. 144]. Монастирські келії, які прилягали до неї, залишилися тоді дерев'яними. Відомо, що біля церкви Святого Івана Богослова містилося кладовище. Монастир, церква і цвинтар стояли на невисокому пагорбі, оточеному мурова-

ною огорожею. Нижче від монастиря тоді містився дворик з фільварком, що належав заможній родині міських патриціїв Папарів. У 1736 р. Костянтин Папара, підчасий подільський, член Ставропігійського братства, подарував монастиреві поле, яке з ним межувало [4, с. 145]. Слід зазначити, що деякі львівські дослідники плутають Папарівський цвинтар з цвинтарем давньої церкви Івана Богослова. Цвинтар на Папарівці хоч і містився поруч, але був заснований, на думку В. Цеселського, значно раніше (близько 1660 р.) [11, s. 15].

За першим поділом Речі Посполитої, згідно з універсалом імператора Йосифа II від 11 вересня 1772 р., землі Галичини увійшли до складу Австрійської імперії, а Львів, відповідно став адміністративним центром новоствореної австрійської провінції. Згодом як столиця Галичини, місто отримало великі інвестиційні кошти, які в 1870–1890 роках, у добу самоврядування, вміло використав дуже активний міський уряд. Слід зазначити, що у другій половині XVIII ст. у середмісті давнього Львова налічувалося сім кладовищ, які були скупчені навколо храмів на загальній площі 36 гектарів. Разом із щоденними побутовими відходами, таке скупчення цвинтарів створювало нестерпну атмосферу. У болоті, смітті й фекаліях тонула бруківка міських вулиць, навкруги панували руїна та запустіння. Давні фортифікаційні укріплення Львова вже в середині XVIII ст. остаточно втратили своє оборонне значення і через поганий стан збереження почали перетворюватися на звалища каміння та цегли. Рови, які також давно не використовувалися, заповнилися сміттям.

Австрійський імператор Йосиф II, вихований у дусі «освідченого абсолютизму», вирішив кардинально змінити ситуацію і вжив рішучих заходів. Для поліпшення санітарного стану міста у той час були спрямовані відповідні декрети та приписи про кладовища та поховання. 11 грудня 1783 р. у віденській Надвірній канцелярії вийшов імператорський декрет, в якому наказувалося ліквідувати всі цвинтарі при храмах, натомість магістратам усіх австрійських провінцій упродовж чотирьох тижнів потрібно було виділити за містом спеціальні ділянки для цвинтарів [16, s. 17–18]. Цей декрет опублікувало Галицьке намісництво 22 січня 1784 р., однак через чотири тижні жодних замських цвинтарів не почали влаштовувати, а померлих і надалі ховали навколо святинь [16, s. 18]. Тоді 9 вересня 1784 р. вийшов другий імператорський декрет, згідно з яким для порушників встановили відповідні покарання [12, s. 223]. Незважаючи на це, справа облаштування замських цвинтарів тягнулася у Львові ще кілька років [12, s. 223, 16, s. 17].

Наприкінці XVIII ст. зі зростанням міста цвинтарі при храмах стали затісними, тим більше що права індивідуального поховання домагалися щораз ширші кола суспільства. Висока смертність також спричинилася до того, що забракло місця для поховань при святинях. З ліквідацією оборонних укріплень наприкінці XVIII – на початку XIX ст. територія середньовічного Львова почала розширюватися. Колишні передмістя злилися з містом, утворивши площу в 31,9 квадратного кілометра. Місто поділили на п'ять дільниць: I – Галицьку, II – Краківську, III – Жовківську, IV – Личаківську, V – Середмістя. Тоді, згідно з рішеннями магістрату м. Львова, виникли перші міські цвинтарі для поховань усіх містян на загальних засадах, які втратили колишній характер лише морових могильників та цвинтарів для самогубців та убивць. Для нових поховань магістрат виділив нові площі – для кожної дільниці міста відповідно. Галицька дільниця отримала Стрийський цвинтар, початково розташований в околицях теперішнього голов-

¹ В давнину вулиця називалася Папарівською дорогою, а потім вул. Під смерекою.

ного входу в Стрийський парк з вул. І. Франка. Краківська дільниця мала ховати померлих на Городоцькому цвинтарі², розміщеному у верхній частині теперішньої вул. Ю. Федьковича. Жовківській дільниці виділено цвинтар на Підзамчі, названий Папарівкою, – від прізвища колишнього власника цих ґрунтів. Личаківська дільниця і Середмістя отримали для поховань площу за церквою Петра і Павла, де ще у XVI ст. містився моровий цвинтар, названий пізніше Личаківським.

Окрім радикальних постанов щодо влаштування цвинтарів та адміністративного поділу міста, австрійський уряд вніс також зміни у сам поховальний обряд, рішуче виступаючи проти великої помпезності під час похоронів. З цією метою у Львові поширювалася брошура анонімного автора, видана у Відні в 1781 р., в якій критикувалися гучні похорони. Згодом ще одна анонімна брошура під назвою «Смерть з могил» змальовувала апокаліптичні нещастя, які впадуть на Львів, якщо магістрат не створить заміських цвинтарів [19, s. 9; 16, s. 19]. Крім того, за новими імператорськими розпорядженнями, не зважаючи на одвічні місцеві традиції, уряд мав намір ввести зміни і в поховальний обряд. Старопольські похоронні обряди у XVII–XVIII ст. набрали характеру великих видовищ [10, s. 94–208]. Похорони магнатів вражали урочистістю і пишністю. Будувалися величезні катафалки і тріумфальні брами, для гостей ставилися намети. Під час похорону влаштовувалися ілюмінації та феєрверки, грав військовий оркестр.

Австрійський уряд впровадив постанову, згідно з якою планувалося, з гігієнічних міркувань, зробити обов'язковим для всіх верств населення захоронення померлих (для прискорення розкладу тіла) лише у савані і без труни [16, s. 19]. Ще в одному імператорському розпорядженні – від 27 вересня 1787 р. – йшлося про те, що перед похороном тіло небіжчика необхідно привезти до парафіяльної святині, а звітти «без розкоші на траурному возі на цвинтар привезти» [16, s. 19].

У Львові, починаючи з 1786 р., як стверджує історик Ф. Яворський, імператорські розпорядження стосовно заміських цвинтарів вводилися без особливих ексцесів. Протягом 1785–1788 рр. видано цілу низку розпоряджень та інструкцій [16, s. 18]. Від 26 травня і 13 червня 1788 р. австрійська влада суворо заборонила поховання на території середмістя, а у храмах наказала випорожнити крипти [14, s. 11]. Дозволялося ховати померлих у крипті костелу сестер сакраменток, тому що їхній храм тоді знаходився на околиці міста. З газетних повідомлень за 1887 р. відомо, що цю замуровану крипту, у якій була збережена труна з останками монахині, фундаторки костелу, княгині Четвертинської з 1771 р., знайшла будівельна комісія магістрату при дослідженні мурів цокольної частини вежі костелу сакраменток [18, s. 3].

Нововведення австрійського уряду були прийняті не відразу. Так, наприклад, після касації у 1784 р. монастиря Святого Антонія і заміни костелу на парафіяльний, на цвинтарі при ньому ховали ще три роки [23, s. 103]. Поховання у міському кос-

телі бернардинів тривали аж до 1817 р. Тоді з нього вивезено 330 майже цілих домовин і 173 підводи зігнаних трупів [23, s. 103]. В закритих імператорською реформою костелах поховання також не завжди ліквідовувалися. У костелі Святого Хреста ордену францисканів, збудованому на місці давньої дерев'яної церкви такої ж назви, підземелля не були випорожнені. У 1792–1842 рр. тут відбувалися вистави німецького, а потім – польського театру (Войцеха Богуславського та Яна Непомучена Камінського). Під час однієї з вистав на сцені проломилася підлога і перелякани актори опинилися посеред домовин з людськими скелетами. При перебудові костелу на театр забули усунути з підземелля давні поховання [4, с. 67]. В цьому костелі був похований один з перших у Львові римо-католицьких архієпископів Якуб Стрепа (1391–1409), проголошений блаженним у 1790 р. Остаточно поховання з підземелля костелу усунули в 1891 р., під час будівництва промислової школи ім. Міцкевича на вул. Театральній, 15 (тепер – СШ № 62). Тоді при будівельних роботах натрапили ще на засклеплену крипту костелу, в якій знаходилося багато людських скелетів і домовин, оздоблених вотивними таблицями [23, s. 103].

Внаслідок касаційних реформ Йосифа II у Львові було знесено 27 католицьких костелів та монастирів, 7 церков і 3 костели вірменського обряду, більшість із яких замінені на урядові установи, казарми та тюрми [1, с. 102]. Впродовж усього XIX ст. каравани возів перевозили останки з ліквідованих кладовищ і випорожнених крипти сакральних будівель на новоутворені цвинтарі. Наприкінці XIX ст., з подальшим зростанням території Львова, настали докорінні зміни в його адміністративному поділі. До п'яти дільниць, на які поділялося місто раніше, додалася шоста – Новий Світ³, яка також потребувала цвинтаря для поховань.

Після декрету 1783 р., коли імператор Йосиф II ліквідував у середмісті цвинтарі при храмах в середмісті, Папарівка як і інші тогочасні львівські цвинтарі – Личаківський, Стрийський та Городоцький, набула статусу заміського цвинтаря, на якому почали ховати львів'ян згідно з новими загальноприйнятими у Європі традиціями [13, s. 77; 15, s. 147]. Розташований внизу при вул. Жовківській (тепер – вул. Б. Хмельницького) Жовківський цвинтар підносився на південь і горбистою поверхнею йшов до підніжжя Замкової гори. У 1817 р. львівський магістрат розширив його межі, відкупивши сусідні земельні ділянки від родин Герсів і Прухницьких [13, s. 77; 11, s. 15]. Тоді кладовище займало територію площею 2 956 квадратних сажнів, тобто 13 450 квадратних метрів [20, s. 3]. Ця площа відповідала території майбутнього залізничного вокзалу на Підзамчі і привокзальної колії, що вела до Бродів, яка збудована на початку XX ст. [24, s. 4–5]. Цвинтар служив місцем вічного спочинку львів'ян більше як 200 років. На ньому стояло чимало мистецьких гробівців з епохи ампіру і бідермаєру [20, s. 2–3].

В 1856 р. цвинтар на Папарівці закрили для поховань, а у 1868 р. магістрат віддав його північну частину під будівництво залізничної станції на Підзамчі [4, с. 145; 20, s. 3]. Закритий цвинтар почав руйнуватись, частину його надмогильних пам'яток перенесли на Личаківське і Городоцьке кладовища [23, s. 4–5]. Під час будівництва залізничної станції бродівської колії у 1860-х рр. було знищено багато могил [4, с. 145]. Вигляд цвинтаря станом на 1868 р. так описує у своїй статті відомий львівський дослідник Антоні Шнайдер: «Воистину прикрий вигляд представляє цей цвинтар, де повідкриті могили, порозкидані кості й зігнилі дошки трун переймають найбільшим жалем, бо це

² Городоцький цвинтар, на думку історика В. Цесельського, виник у XVII ст. під час зборів польського війська короля Яна III на допомогу Відню, обложеному турками. Тоді тут почали ховати польських жовнірів через брак місця на цвинтарі при костелі Св. Анни. Ф. Яворський вважає, що цвинтар заснував австрійський уряд наприкінці XVIII ст., а раніших поховань тут не було. Доказом цього, на його думку, є той факт, що на планах Львова з другої половини XVIII ст. в цьому місці немає сліду цвинтаря.

³ Новий світ (Байки, На Байках) – дільниця Львова, яка почала забудовуватися у 1890-х рр. Тепер це місцевість Франківського району Львова, яка межує від півдня з залізничною колією на Кульпаркові, із заходу обмежена вулицями Антоновича та Героїв УПА, зі сходу – Княгині Ольги та Сахарова, від півночі – Бандери.

здебільшого останки людей убогих, яких не було навіть кому перенести. Нещасливим за життя не дано навіть після смерті мати спокій, на який заслужили собі своїм терпінням. Сумний то насправді поступ нашого віку» [22, s. 229-231]. 22 жовтня 1868 р. з Жовківського цвинтаря на п'яте поле Личаківського перенесено останки та надгробний пам'ятник польського письменника, поета, історика, літературного критика та видавця Станіслава Яшовського (*1803 – †12.02.1842)⁴, відомого своєю повістю про трагічну долю Гальшки Острозької, та його дружини Вікторії з Лангурських († 1843) завдяки старанням їхніх товаришів [17, s. 91; 22, s. 230]. На Личаківський цвинтар була перенесено також надгробок Якова Геровського, греко-католицького священника, професора біблійних наук у Львівському університеті, у 1841 – 1842 рр. його ректора [4, с. 145]. Ситуаційний план цвинтаря на Папарівці (тої частини, яка залишилася під Замковою горою) був виконаний інженером Р. Секерським з технічного департаменту м. Львова 5 серпня 1925 р [6, с. 44].

Як і на інших тогочасних львівських цвинтарях, на Папарівці спочило чимало родин австрійських урядовців. Тут містилися поховання Блеймів, Пloedерів, Глянзів, Міллерів, Дресхерів, Кастлерів та інших [16, s. 89]. Згідно з дослідженнями Владислава Цесельського та Мечислава Опалека, найдавніший, збережений до 1889 р. надгробок папарівського цвинтаря походив з 1817 р. і належав львівській містянці Барбарі Кастлер [11, s. 76; 21, s. 2]. В 1924 р. історик та консерватор пам'яток Богдан Януш нарахував на Жовківському цвинтарі 25 пам'ятників гідних уваги, у тому числі й давні надгробні кам'яні плити, найдавніша з яких нажаль безіменна походила з 1798 р [13, s. 77]. Друга надгробна плита Катерини з Костжинських Яремкевичевої датувалася 1817 р. [15, s. 148]. Третя – Марціна Мотилеського, подібна до попередньої, прикрашена у верхній частині рельєфним зображенням хреста у вінку, а у нижній – клепсидрою з двома опущеними додолу згасаючими смолоскипами, також датувалася 1817 р. [15, s. 148]. Іван Крип'якевич подав у своїх дослідженнях, що найстарша зі збережених могил походить з 1795 р [4, с. 145]. Найбільшу мистецьку вартість цвинтаря становили різьблені у камені гробівці у стилі ампір (вірогідно, різця скульптора Антона Шімзера) – Йозефа Кісельки (†1829 р.) та Франца Кісельки (†1831 р.), власника бровару на Підзамчі [15, s. 148-149], виконані у стилі ампіру (вірогідно, різця Антона Шімзера). Перший гробівець був виконаний з теребовельського пісковика й оздоблений рельєфами у вигляді амфорних урн, пальмових гілок та Всевидячого ока [15, s. 148-149]. Другий гробівець стояв над мурованою криптою, горизонтальна плита якої була прикрашена рельєфними зображеннями клепсидри та двома амфорними урнами з обох боків. Вертикальна частина над гробівцем була вирішена у вигляді прямокутного блоку з пілястрами, над якими був посаджений архітрав з різьбленим карнизом, завершений трикутним тимпаном з рельєфами двох сидячих навпроти

⁴ Пам'ятник існує і досі на 5-му полі Личаківського цвинтаря. На ньому і досі видно напис польською мовою: «Stanisławowi Lubicz Jaszowskiemu, członkowi redakcji Gazety Lwowskiej, autorowi kilku dzieł polskich, ur. w r. 1803, zmarłemu dnia 12 lutego 1842 – Wieczyste pamięci czci zmarłego – Galicjanie».

себе ангелів зі смолоскипами у руках [15, s. 149]. Зі статті Б. Януша можна довідатися, що на увагу заслуговувала також вертикальна кам'яна плита з різьбленим фризом на могилі Кшиштофа Юзефа Глянца з 1830 р [15, s. 149]. Оригінальним був також знищений надгробок Марії Чацької, померлої 21 березня 1836 р., оздоблений амфорною урною, на фоні якої був вирізьблений хрест і два смолоскипи.

Потрібно зазначити також, що під час епідемії холери 1831 р. у Галичині, коли у самому Львові померло 2621 особа, поминальний дзвін при воротах Папарівки звучав по декілька разів на день [17, s. 89]. На початку XX ст. на Жовківському цвинтарі ще стояв надгробок українського священника Сергія Томовича з 1848 р [4, с. 145; 2, с. 4]. Згодом кладовище на Папарівці було повністю зруйноване, а рештки надгробних пам'ятників використали місцеві мешканці під фундаменти для своїх будинків.

Сьогодні вже немає цвинтаря на Папарівці, василіянського монастиря та церкви Івана Богослова, які межували з ним. Монастир і церква знесені австрійським урядом у 1802 р., а в 1809 р. – розібрані [4, с. 145]. Рештки поруйнованих пам'ятників Жовківського цвинтаря стояли на схилах Високого замку над залізничною станцією Підзамче ще в 1990-х роках, де-не-де з-під землі стирчали останні рештки зруйнованих надгробків колишнього цвинтаря. Останні надгробки Папарівки встиг зафіксувати для потомків відомий львівський фотограф Юліян Дорош. Тепер від нього вже майже нічого не залишилося, зберігся лише фундамент від фігури Івана Хрестителя, яка стояла у цвинтарній капличці з північного боку Високого замку. Значна частина цвинтаря тепер опинилася під колією залізничної станції Львів – Підзамче, на ній стоять також приватні житлові будинки при вул. Замковій, 21 і 23, а решта території колишнього кладовища використовується як промислова зона.

Висновки. Цвинтар на Папарівці – один з найдавніших замських морових цвинтарів Львова виник у середині XVII ст. за межами міста. У кінці XVIII ст. внаслідок прогресивних реформ австрійського імператора Йосифа II, Жовківський цвинтар став одним з перших офіційних кладовищ у Львові, на якому хоронили людей згідно з загальноприйнятими європейськими традиціями того часу. З розширення території міста на початку XIX ст. цвинтар на Папарівці отримав статус міського кладовища. На цвинтарі були колись поховані такі відомі львівські особистості, як підприємець Франц та Йозеф Кісельки, священник Сергій Томович, польський письменник Станіслав Яшовський, ректор Львівського університету Яків Геровський. Однак і досі частково збережена територія Жовківського цвинтаря не позначена хоч би пам'ятним знаком, який засвідчував би його колишнє існування. Справа у тому, що хоч і цвинтар на Папарівці не збережений, та територію його чітко зафіксовано на давніх картах та планах Львова кінця XVIII – початку XX ст. З огляду значну історико-меморіальну та культурну цінність Жовківського кладовища, варто було б відзначити колишню його територію, оскільки вона відома, пам'ятною каплицею, або хоча б пам'ятним хрестом. На жаль у нашому суспільстві ще досі не сформувалося на достатньо відповідному рівні таке поняття, як історико-меморіальна пам'ять.

Список літератури:

1. Голубець М. Історія Львова від найдавніших часів. Історичні пам'ятки старовини. Л. Л. Львів в часах великої і визвольної війни. З. У. Н. Р. Провідник по Львові. – Видавництво «Червона Калина». Друковано в друкарні ОО. Василян у Жовкві Р. Б. 1925. – 170 с. : 23 іл.
2. Е. Могилі говорять про минуле. Львівські цвинтарі колись і сьогодні /Е. // Львівські вісті. – Львів, 1943. – Ч. 131. – 11 червня. – С. 4.

3. Квятковский А., Р. Ратушний. Цвинтар на Личакові. – Львів: літературна агенція «Піраміда», 2001. – 198 с. : іл.
4. Крип'якевич І. Историчні проходи по Львові / Іван Крип'якевич. – Львів: Каменяр, 1991. – 167 с. : іл.
5. Криса Л., Фіголь Р. Личаківський некрополь. Путівник / Любомир Криса, Роман Фіголь. – Львів, 2006. – 480 с. : іл.
6. Плани та креслення надгробних пам'яток, гробівців та каплиць на Личаківському кладовищі. – Державний архів Львівської області. – Ф. 2 [Міське управління в королівському столичному місті Львові, 1919–1939 pp]. – Оп. 4 [Будівельний відділ]. – Спр. 1266. – 121 с.
7. Семенюк Д. Папара Юрій (Георгій) гербу Папарона/ Дарія Семенюк // Галицька брама. – Львів: вид-во Центр Європи, 1997. – Ч. 3 (27). – С. 6.
8. Шишка О. Львівські некрополі/Олександр Шишка//Львів. Туристичний путівник. – Львів: вид-во «Центр Європи», 1999. – С. 459-486.
9. Charewiczowa L. Kłęski zaraz w dawnym Lwowie / Łucja Charewiczowa. – Lwów, 1930. – 102 s. : il.
10. Chryścicki J. Pompa funebris. Z dziejów kultury staropolskiej. Warszawa, 1974. – 350 s.
11. Ciesielski W. Pomnikowe rysy z cmentarzy Lwowskich / Władysław Z. Ciesielski. – Lwów: Nakł. E. Kreutzta, 1890. – Cz. I. – 95 s.
12. Continuatio edictorum mandatorum et universalium Leopoli. – 1784. – 258 s. (Циркуляр. Розпорядження відносно похоронів і цвинтарів).
13. Białynia Chołodecki J. Cmentarze dawne i obecne/Jyżef Białynia Chołodecki// Lwów dawny i dzisiejszy. – Praca zbiorowa pod redakcją B. Janusza. – Nakładem wydawnictwa «MAR» (Mołopolska Agencja Reklamowa). – Lwów, 1928. – S. 72-81.
14. Białynia-Chołodecki J. Cmentarz Stryjski. – Lwów, 1913. – 90 s. : il.
15. Janusz B. Niszczzone cmentarze Lwowskie / B. Janusz // Wiadomości konserwatorskie. – Lwów, 1925. – № 5-6. – S. 148-149.
16. Jaworski F. Cmentarz Grydecki we Lwowie. Z 11 rycinami w tekście./Franciszek Jaworski. – Lwów : Nakł. T-wa miłośników przeszłości Lwowa, 1908. – 49 s. : il.
17. Jaworski F. Na zapomnianym cmentarzu/ Franciszek Jaworski. – Biblioteka Lwowska. – Lwów, 1912. – T. V. – S. 86-92.
18. Kronika. Trumna z przed 116 laty. // Kurier Lwowski. – Lwów, 31.08.1887. – № 208. – S. 3.
19. Nicieja S. Cmentarz Łyczakowski we Lwowie w latach 1786-1986. – Wrocław, 1989. – 450 s.: il.
20. Opalek M. Paparywka. Zapomniały cmentarz lwowski. / Mieczysław Opalek // Kurjer Lwowski. – Lwów, 1916. – 1 listop. (№ 545). – S. 2-3.
21. Opalek M. Paparywka. Zapomniały cmentarz lwowski. / Mieczysław Opalek // Kurjer Lwowski. – Lwów, 1916. – 3 paźdz. (№ 547). – S. 2-3.
22. Schneider A. Wspomnienie o Stanisławie Jaszowskim / Schneider Antoni. – Strzecha. – R. I. – Lwów; Nakładem księgarni F. H. Richtera, 1868. – 229-231.
23. Schnür-Pepłowski S. Obrazy z przeszłości Galicyi i Krakowa (1772–1858) / Stanisław Schnür-Pepłowski. – Lwów, 1896. – T. II. – 332 s.
24. Zarenicz S. Zapomniałe mogiły. (Cmentarz na Paparywce) // Gazeta Lwowska. – Lwów, 1916. – № 248. – S. 4-5.

Харчук К. Р.

Львовский национальный аграрный университет

КЛАДБИЩЕ НА ПАПАРОВКЕ – ОДНО ИЗ ПЕРВЫХ ЗАГОРОДНЫХ КЛАДБИЩ ЛЬВОВА (XVII – НАЧАЛО XX СТ.)

Аннотация

Исследованы основные причины возникновения, развития и упадка древнего загородного кладбища Львова на Папаровке (или за вторым названием Жовківського). Первые загородные кладбища, в том числе и Папаровка, были созданы благодаря прогрессивным декретам австрийского императора Иосифа II, направленным на улучшение санитарного состояния в городе. Исследованы также захоронения на этом кладбище, в частности выявлены известные исторические лица, которые были там похоронены.

Ключевые слова: загородные кладбища, захоронения, императорский декрет, надгробный памятник, историко-мемориальная память.

Kharczuk K.P.

Lviv National Agrarian University

CEMETERY ON PAPARIVTSI – ONE OF THE FIRST SUBURBAN CEMETERY LVIV (XVII – BEGINNING XX CENTURIES)

Summary

The main causes, development and decline of ancient suburban cemetery Lviv in Paparivtsi (or by another name Zhovkivskyi). The first suburban cemeteries, including Paparivka were created through progressive decrees Austrian Emperor Joseph II, aimed at improving the sanitary condition of the city. Also investigated burial in this cemetery, including the detected known historical persons who were buried there.

Keywords: suburban cemeteries, burial, imperial decree, gravestone monument, the memorial memory.